

Presentació

No és gaire freqüent que la substància intel·lectual prevista per al desenvolupament d'un col·loqui quedi recollida a posteriori de manera realment satisfactòria en la publicació dels materials exposats i debatuts durant la trobada. El present dossier de QUADERNS D'ITALIÀ és excepcional des d'aquest punt de vista, per tal com reflecteix gairebé del tot les intencions inicials dels organitzadors de les Jornades Dante i Lull, que es van celebrar els dies 21 i 22 de febrer del 2012 a la Universitat de Barcelona, amb el suport d'aquesta entitat, de l'Istituto Italiano di Cultura de Barcelona i del Ministeri de Ciència i Innovació espanyol.¹ Lola Badia, Raffaele Pinto i Elena Pistolesi —que en aquell moment s'estava a la Universitat de Barcelona com a professora visitant— havien proposat literalment «la comparació entre el pensament i l'obra de dos protagonistes de la cultura medieval atesa la coincidència de moltes de les qüestions que van abordar com a intel·lectuals laics perfectament conscients de la singularitat de les missions respectives. [...] Per posar en relleu la semblança entre els problemes i la divergència de les solucions, vuit especialistes analitzaran per a cada autor quatre temes generals (la gramàtica, la retòrica, la filosofia i la política), dins del context cultural i polític que compartien». Les pàgines que segueixen reporten, doncs, gairebé del tot els desenvolupaments previstos: només gairebé perquè podem presumir de presentar el text sencer de les vuit intervencions programades; però, en canvi, no oferim la transcripció dels debats que van generar. La seva esplèndida vitalitat i riquesa de suggeriments romanen en el record dels assistents.

No hi ha dubte que els resultats més cridaners són els de les dues intervencions de tema polític, no únicament perquè les ideologies, les faccions i els conflictes armats o diplomàtics són més estimulants que no pas les disquisicions sobre filosofia i les antigues disciplines del trivi, sinó també perquè els dos ponents, Enrico Fenzi i Josep Maria Ruiz Simon, estan especialment ben dotats d'una forma de subtileza que permet de proposar desafiaments inter-

1. Subvenció FFI2011-14815-E, concedida des del Subprograma d'Accions Complementàries a Projectes de Recerca Fonamental no Orientada.

pretatius sòlidament sostinguts per una erudició ben travada. El «Dante ghibellino» de Fenzi és una llarga, documentada i precisa revisió de la bibliografia més recent, entre la discussió amical i la ressenya crítica. Les línies discursives són diverses i les hipòtesis es multipliquen, però el títol expressa la convicció de Fenzi sobre l'afer: més enllà de les circumstàncies biogràfiques de l'exili i dels intents de tornar a Florència, abans i després de la vinguda a Itàlia d'Enric VII, Dante sempre havia venerat la idea imperial, com es desprèn de l'estructura mateixa de l'*Inferno*.

Si per a Fenzi Dante sempre havia estat un gibel·lí, Ruiz Simon suggereix que Llull compartia amb Machiavelli la seva famosa concepció realista i pragmàtica de les relacions entre el poder i els actes moralment condemnables que el sostenen. El discurs es desenvolupa en termes simbòlics parlant de guineus, lleons, llops i pastors, com escau a una anàlisi del rerefons teòric del *Llibre de les bèsties* de Llull, un text doctrinalment innocu només en l'aparença, que fa la funció d'un *speculum principum*, inserit dins del *Llibre de meravelles*. Segons Ruiz Simon, les reflexions lul·lianes sobre política d'aquest text no pertanyen a la filosofia moral, sinó que, per contra, descriuen el poder —la «dominació» en el vocabulari lul·lià— en termes exclusivament tècnics. El lleó de la falla de Ramon, emblema del principi polític que representa, empra els mètodes perversos de l'enemic, Na Renard, per restaurar l'ordre que prèviament havien posat en crisi les intrigues malignes d'aquesta.

Fóra del tot injust menystenir les altres contribucions perquè no es presenten en uns termes tan proclius a la polèmica, perquè fins i tot la humilíssima gramàtica és objecte de dos assaigs interpretatius dotats de més d'una insinuació excitant. Elena Pistolesi examina la concepció lul·liana de la gramàtica —desanimadorament «dispersa» en un munt de llocs variats de les seves obres— i contrasta els elements de filosofia del llenguatge que fan al cas amb l'actitud intel·lectual dels «modistes» coetanis, del tot aliena als plantejaments de l'Art de Ramon. La diferència principal entre les aportacions sobre Llull i sobre Dante resideix en el fet que, en el cas del segon, tota exposició ha de donar compte d'una tradició bibliogràfica antiga i nodrida, que pràcticament ja ha explorat totes les possibilitats crítiques. Raffaele Pinto accepta el desafiament de la gramàtica dantesca, centrada en el problema de la diglòssia llatí-vulgar, i defensa la seva desconfiança en relació amb els textos dels «modistes» com a font del pensament lingüístic de Dante —tampoc no se l'hauria de posar en relació, doncs, amb aquesta línia de pensament—, que considera afí a la tradició aristotèlico-tomista.

Tant o més compromeses resulten les reflexions sobre la retòrica repensada per Llull i per Dante. Lola Badia examina el concepte de la «nova retòrica» proposada per Llull en un conegut tractat seu de l'any 1301 i estableix relacions concretes entre la reforma de l'antiga disciplina del trivi, fonamentada en l'Art de Ramon, i les seves obres literàries escrites abans d'aquella data, entre les quals hom pot trobar gairebé tots els gèneres literaris llatins i romànics vigents al segle XIII. Marcello Ciccutto, per la seva banda, construeix un assaig sobre la filosofia dantesca del llenguatge com a exploració de les relacions entre el

terrenal i el diví en el discurs poètic del *Paradiso*, una novetat literària absoluta com a experiència d'escriptura en vulgar.

L'aportació de Michela Pereira a propòsit del Lull filòsof pren nota de la seva condició de pensador laic perfectament conscient de l'excelsitud dels seus escrits teològics i doctrinals dirigits a lectors també laics. L'examen del mètode expositiu del *Liber de ascensu et descensu intellectus*, de 1305, posa en evidència per primera vegada les estratègies lul·lianes especialment pensades per a la difusió de la *scientia* entre els *homines saeculares*. Juan Varela també s'encara amb la filosofia dantesca des del punt de vista de la singularitat de la condició social de l'autor del *Convivio*, però articula el seu discurs al voltant de la noció gramsciana de la crisi del model de coneixement del món teològic i sacre dels temps del feudalisme, contraposada a la dinàmica econòmica de l'època de les comunes italianes. La relectura del *Convivio* que argumenta Varela afegeix encara nous suggeriments que proposen una llarga discussió. Convidem el lector del present dossier a emetre els seus propis judicis.

A les vuit intervencions del col·loqui segueix, dins la part no monogràfica del volum, una anàlisi d'Emanuela Forgetta de l'*Arbre de filosofia d'amor*, que posa en evidència un camp de metàfores, l'al·legoria d'amor, comú a Lull i a Dante. A partir d'una tradició de poesia que explora el territori estètic de l'amor heroic (*amor hereos*) del qual parlen metges i filòsofs, Lull assoleix una concepció original de la recerca filosòfica, en la qual intel·lecte i desig resulten perfectament fusionats.

Sigles utilitzades en les aportacions lul·lianes

MOG: *Beati Raimundi Opera Omnia*. Ed. Ivo Salzinger. 8 vol. Mainz: Häffner, 1721-1740. Reimpresió: Frankfurt: Minerva Verlag, 1965.

NEORL: *Nova Edició de les Obres de Ramon Llull*. Palma: Patronat Ramon Llull, 1990.

ORL: *Obres de Ramon Llull*. Palma: Comissió Editora Lulliana, 1906-1950. 21 vol.

ROL: *Raimundi Lulli Opera Latina*. Vol. I-V. Palma: Maioricensis Schola Lullistica-CSIC, 1959-1967. Vol. VI ss. Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis, Turnhout: Brepols, 1975.

SL: *Studia Lulliana*.